

Anita Richert-Kaźmierska***RELACJE RÓWIEŚNICZE WŚRÓD OSÓB
W WIEKU PÓŻNEJ DOROSŁOŚCI¹.
DOŚWIADCZENIA UCZESTNIKÓW ZAJĘĆ
W KLUBACH SENIORA DZIAŁAJĄCYCH
NA OBSZARZE METROPOLITALNYM
GDAŃSK-GDYNIA-SOPOT****Streszczenie**

W artykule dokonano oceny roli relacji rówieśniczych pomiędzy osobami w wieku późnej dorosłości, w tym w kontekście zaspokajania podstawowych potrzeb seniorów. W badaniu użyto standaryzowanego kwestionariusza ankiety obejmującego 25 pytań głównych oraz 11 pytań uzupełniających. Uczestnikami badania było 88 seniorów uczęszczających do klubów seniora działających na terenie Obszaru Metropolitalnego Gdańsk-Gdynia-Sopot. Uczestnicy badania wyrazili jednoznaczne przekonanie o istotnej roli relacji rówieśniczych jako dostarczających im m.in. wsparcia społecznego.

Słowa kluczowe: relacje rówieśnicze, późna dorosłość, starzenie się społeczeństwa

Wstęp

Relacje interpersonalne są ważne dla każdego człowieka, bez względu na jego wiek. W kolejnych fazach życia ich rodzaj, intensywność i charakter wpływają na rozwój osobowościowy jednostki. Mogą wzmacniać samoocenę, dawać poczucie bezpieczeństwa i akceptacji lub oddziaływać destrukcyjnie². Warunkują pełnienie określonych ról spo-

* Politechnika Gdańska, e-mail: Anita.Richert@zie.pg.edu.pl, ORCID: 0000-0001-9919-5984.

¹ W artykule synonimicznie stosuje się określenia: „osoby w wieku późnej dorosłości”, „osoby starsze”, „osoby reprezentujące starsze grupy wieku”, „seniorzy”. Zgodnie z definicją art. 4 ust. 1 Ustawy z dnia 11 września 2015 r. o osobach starszych to „osoby, które ukończyły 60. rok życia”.

² E.H. Erikson, *Dzieciństwo i społeczeństwo*, Poznań 1997; C.S. Hall, G. Lindzey, *Teorie osobowości*, Warszawa 2001; P.K. Oleś, *Wprowadzenie do psychologii osobowości*, Warszawa 2003.

łecznych i sposób ich wypełniania³. Arystoteles zdefiniował człowieka jako istotę społeczną, która dla zaspokojenia swoich potrzeb musi żyć wśród innych ludzi i z nimi współpracować⁴. Tezę tę potwierdzają choćby realizowane nieprzerwanie od 1938 roku badania *Harvard Study of Adult Development*. Ich wyniki wskazują, że pozytywne relacje międzyludzkie sprzyjają dłuższemu życiu, lepszemu zdrowiu i poczuciu szczęścia. Osoby pozostające w dobrych relacjach rodzinnych, towarzyskich czy wspólnotowych są dłużej aktywne zawodowo, społecznie i edukacyjnie, ponadto rzadziej lub w późniejszym wieku chorują na depresję czy zapadają na choroby otępienne⁵.

W okresie późnej dorosłości relacje międzyludzkie pełnią równie ważną rolę, jak w każdym innym momencie życia człowieka. Kształtują subiektywną ocenę jakości życia oraz dobrostan osoby starszej, mają wpływ na jej stan psychofizyczny⁶. Niemniej, wraz z postępującym starzeniem się następuje ograniczanie sieci relacji, w jakich pozostaje osoba starsza, oraz zmianie ulega ich charakter. Zmniejsza się poziom ekspresyjności w relacjach rodzinnych i społecznych, wygaszeniu ulegają pewne obszary aktywności sprzyjające utrzymywaniu relacji (np. przejście na emeryturę i trwałe wycofanie się z rynku pracy), ograniczeniu ulega partycypacja społeczna, ponieważ udział we wszelkich inicjatywach społecznych i edukacyjnych wiąże się z coraz większym wysiłkiem lub potrzebą uzyskania wsparcia ze strony osób trzecich⁷.

W myśl założeń teorii społeczno-emocjonalnej aktywności⁸ osoby starsze budują mniej relacji, ale są nastawione na bardziej satysfakcjonu-

³ J.H. Turner, *Struktura teorii socjologicznej*, Warszawa 2004; R.K. Merton, *Teoria socjologiczna i struktura społeczna*, Warszawa 2002, s. 63–65.

⁴ Arystoteles, *Dzieła wszystkie*, t. 5, *Etyka nikomachejska*, Księga IX, 1169b, s. 272, Warszawa 1996.

⁵ R. Waldinger, M. Schulz, *What the longest study on human happiness found is the key to a good life. The Harvard Study of Adult Development has established a strong correlation between deep relationships and well-being. The question is, how does a person nurture those deep relationships?*, The Atlantic, <https://www.theatlantic.com> (19.01.2023).

⁶ A. Bowling, *A Taxonomy and Overview of Quality of Life [w:] Models of Quality of Life: A Taxonomy and Systematic Review of the Literature*, red. J. Brown, A. Bowling, T. Flynn, Sheffield 2004; Z. Gabriel, A. Bowling, *Quality of Life in Old Age From the Perspectives of Older People*, [w:] *Growing Older: Quality of Life in Old Age*, red. A. Walker, C. Hagan, Hennessy, Maidenhead 2004; P. Czekanowski, *Rodzina w życiu osób starszych i osoby starsze w rodzinie* [w:] *Polska starość*, red. B. Synak, Gdańsk 2002.

⁷ H.Y. McClusky, *Education for Aging. The Scope and the Field and Perspective for the Future* [w:] *Learning for Aging*, Adult Education Association of the U.S.A., red. S.M. Grabowski, M.D. Mason, Washington 1973.

⁸ I. Carstensen, *Selectivity theory: social activity in life span context*, „Annual Review of Gerontology and Geriatrics”, 1991, 11, s. 195–217.

jące i głębsze kontakty. Poszukują przede wszystkim relacji wspierających. Tradycyjnie tego typu relacje zapewniała rodzina. Ostatnich kilka dekad to jednak zmiana modelu i funkcji, jakie wypełnia rodzina. Współczesna rodzina coraz rzadziej odpowiada tzw. modelowi tradycyjnemu. Coraz mniej jest rodzin wielopokoleniowych, a coraz więcej rodzin dwupokoleniowych (nuklearnych) oraz patchworkowych (składających się z dwojga partnerów posiadających dzieci ze swoich poprzednich związków i/lub dziecko z nowego związku)⁹. Wyraźnie zauważalne jest ograniczanie, rozluźnianie się, a nawet odcinanie więzi rodzinnych¹⁰. Jak pisze Regulska¹¹, „nowoczesna rodzina ma być w pełni usamodzielniona i niezależna. [...] Nie utrzymuje częstych relacji z dalszymi krewnymi, poważnie ograniczone są również kontakty ze środowiskiem lokalnym, sąsiedzkim. Jest grupą zamkniętą, chroniącą swojej prywatności i niezależności”. Nowoczesna rodzina niechętnie realizuje funkcje opiekuńcze wobec starszych jej członków. Oczekuje przejęcia zadań i odpowiedzialności w tym zakresie przez wyspecjalizowane instytucje i organizacje.

Wyniki badania PolSenior2 potwierdzają zjawisko postępującej singularyzacji starości. Niemal jedna piąta osób w wieku późnej dorosłości w Polsce prowadzi jednoosobowe gospodarstwa domowe, a nieco ponad 40% gospodarstwa dwuosobowe – wspólnie ze współmałżonkiem. Pomimo samodzielnego zamieszkiwania zdecydowana większość seniorów pozytywnie ocenia swoje życie rodzinne (41% bardzo dobrze i 45,3% dobrze), w tym relacje z najbliższymi. Wysokie oceny kontaktów z najbliższą rodziną nie eliminują jednak poczucia osamotnienia: „zawsze” lub „często” osamotnienie odczuwa ok. 7% seniorów, „czasem” – 24,4%¹².

Osoby w wieku późnej dorosłości coraz częściej i chętniej uczestniczą w różnych formach aktywności edukacyjnej, kulturalnej, rekreacyjnej czy integracji wewnątrz- i międzypokoleniowej, organizowanych blisko ich miejsca zamieszkania. Wzrost liczby i dostępności takich inicjatyw wynika z szeroko pojętej polityki społecznej wobec osób starszych, realizowanej przez władze państwowe i samorządowe we współpracy z innymi podmiotami działającymi lokalnie. Mają one służyć głównie ograniczaniu zjawiska osamotnienia wśród seniorów poprzez

⁹ A. Regulska, *Przeobrażenia w modelu i funkcjach rodziny na przestrzeni XIX–XX wieku*, „Studia nad Rodziną”, 2011, nr 15/1–2, s. 235–246.

¹⁰ U. Gałęska, *Przeobrażenia więzi rodzinno-społecznych w rodzinie XXI wieku*, „Wychowanie w Rodzinie”, 2015, t. XI.

¹¹ A. Regulska, *op.cit.*, s. 239–240.

¹² *Badanie poszczególnych obszarów stanu zdrowia osób starszych, w tym jakości życia związanej ze zdrowiem*, red. P. Błędowski [i in.], Warszawa, s. 865–886.

częściową substytucję relacji rodzinnych relacjami towarzyskimi w grupie rówieśniczej¹³.

Celem artykułu jest ocena relacji rówieśniczych pomiędzy osobami w wieku późnej dorosłości i ich roli w zaspokajaniu podstawowych potrzeb seniorów. W artykule zaprezentowano częściowe wyniki z badania „Ocena relacji rówieśniczych członków klubów seniora w kontekście zaspokajania wybranych potrzeb społecznych” zrealizowanego w 2024 roku wśród uczestników klubów seniora działających na terenie Obszaru Metropolitalnego Gdańsk-Gdynia-Sopot.

Relacje interpersonalne a potrzeby osób w wieku późnej dorosłości

Stopień zaspokojenia manifestowanych przez człowieka potrzeb (choć każdy może odczuwać inny rodzaj potrzeb, a także mogą one u różnych osób występować z inną intensywnością) wpływa na jego prawidłowe funkcjonowanie i rozwój. Potrzeby osób w wieku późnej dorosłości wielokrotnie w przeszłości stanowiły przedmiot badań naukowych¹⁴. I tak jak niejednorodna jest grupa umownie nazywana: „osoby w wieku późnej dorosłości”, „seniorzy”, „osoby starsze”, tak również zróżnicowane są potrzeby zidentyfikowane w tej grupie. Czynniki różnicującymi może być miejsce zamieszkania seniora, jego sytuacja rodzinna, wykształcenie, sytuacja materialna itp. „Młodzi seniorzy” manifestują zwykle inne potrzeby aniżeli seniorzy w wieku sędziwym. Nawet osoby bardzo aktywne fizycznie i zawodowo w wieku 60–70 lat, po przekroczeniu 85. roku życia stopniowo z niektórych potrzeb rezygnują, najczęściej z powodu pogarszającego się zdrowia i postępującej niepełnosprawności. Dla większości osób powyżej 90 lat zgłaszane potrzeby ograniczają się do zapewnienia wyżywienia, troski o zdrowie, wsparcia w czynnościach codziennych czy zapewnienia dostępu do usług opiekuńczych.

Dążenie do nawiązywania i utrzymywania stosunków interpersonalnych wynika przede wszystkim z potrzeby afiliacji, która jest potrzebą

¹³ Polityka społeczna wobec osób starszych 2030. Bezpieczeństwo – Uczestnictwo – Solidarność, Uchwała nr 161 Rady Ministrów z dnia 26 października 2018 (M.P. 2018, poz. 1169).

¹⁴ J. Rymaszewska, A. Szmigiel, *Potrzeby osób w starszym wieku – definicje i narzędzia oceny*, „Psychogeriatra Polska”, 2008, nr 2, s. 95–104; P. Błędowski, *Sytuacja ekonomiczna i potrzeby opiekuńcze osób starszych w Polsce*, „Polityka Społeczna”, 2011, nr 4, s. 31–36; R. Spyрка-Chlipała, *Uwarunkowania i struktura potrzeb życiowych seniorów*, „Roczniki Teologiczne”, 2014, nr 61, s. 235–247; M. Rejter, *Potrzeby i marzenia seniorów jako czynniki pomyślnego starzenia się*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Oeconomica”, 2020, nr 6 s. 45–60.

podstawową i należy do grupy potrzeb przynależności i miłości¹⁵. Pozytywne relacje społeczne wpływają także na wysoki poziom subiektywnej oceny satysfakcji życiowej¹⁶, optymalizują zdolności poznawcze oraz pozytywnie wpływają na stan zdrowia¹⁷. Według B. Synaka relacje interpersonalne dla osób w wieku późnej dorosłości mają kluczowe znaczenie w zaspokajaniu pięciu grup potrzeb: potrzeby przynależności, potrzeby użyteczności i uznania, potrzeby niezależności, potrzeby bezpieczeństwa oraz potrzeby satysfakcji życiowej¹⁸.

Tabela 1. Potrzeby osób w wieku późnej dorosłości

Grupa potrzeb	Sposób zaspokojenia
Przynależności	– trwałe i zażyłe relacje rodzinne, wspólne spotkania – integracja społeczna, budowanie relacji towarzyskich, koleżeńskich, sąsiedzkich, rówieńniczych – aktywne uczestnictwo w grupach formalnych i nieformalnych o wspólnych zainteresowaniach i pasjach
Użyteczności i uznania	– kontynuacja aktywności zawodowej także po osiągnięciu formalnego wieku emerytalnego, funkcjonowanie w grupie pracowniczej, pełnienie ról mentorskich – wsparcie udzielane członkom rodziny, np. opieka nad wnukami, pomoc finansowa dzieciom – zinstytucjonalizowane formy aktywności społecznej, np. działalność wolontariacka, działalność w klubach seniora
Niezależności	– niezależne życie z prawem do samodzielnego podejmowania decyzji – samodzielne funkcjonowanie w przestrzeni życiowej możliwie jak najdłużej, w tym ze wsparciem środowiskowym (rozwój systemu usług społecznych)
Bezpieczeństwa	– dążenie do usunięcia lub zminimalizowania zagrożeń fizycznych pozostających w otoczeniu – rozwój kompetencji i umiejętności pozwalających samodzielnie funkcjonować w świecie wykorzystującym nowoczesne technologie – system wsparcia psychologicznego osób starszych, szczególnie doświadczających osamotnienia i kryzysów psychicznych
Satysfakcji życiowej	– możliwość realizacji pasji i życiowych celów (w tym ze wsparciem – pomimo pogarszającego się zdrowia i/lub postępującej niepełnosprawności)

Źródło: opracowanie własne na podstawie: B. Synak, *Ludzie starzy w warunkach transformacji ustrojowej*, Gdańsk 2000.

¹⁵ A. Maslow, *Motywacja i osobowość*, Warszawa 1990.

¹⁶ M. Argyle, *Psychologia szczęścia*, Wrocław 2004.

¹⁷ S. Pinker, *Efekt wioski. Jak kontakty twarzą w twarz mogą uczynić nas zdrowszymi, szczęśliwsi i mądrzejszymi*, Kielce 2015.

¹⁸ B. Synak, *Ludzie starzy w warunkach transformacji ustrojowej*, Gdańsk 2000.

W odniesieniu do osób w wieku sędziwym, z niepełnosprawnościami lub z poważnymi problemami zdrowotnymi, wymagających w codziennym funkcjonowaniu wsparcia osób trzecich, na plan pierwszy wysuwa się potrzeba posiadania relacji, dzięki którym możliwe będzie zaspokojenie potrzeb fizjologicznych i poczucia bezpieczeństwa¹⁹. Występuje zjawisko tzw. zależności interpersonalnej²⁰. W skrajnych przypadkach dochodzi do wykreowania relacji nadmiernej zależności interpersonalnej, wyrażającej się potrzebą całkowitego polegania na innych, przenoszeniem na nich ciężaru podejmowania decyzji, brania odpowiedzialności za wszystkie aspekty życia. Osoby nadmiernie zależne nie potrafią (lub są przekonane, że nie potrafią) samodzielnie funkcjonować i wymagają pomocy przez cały czas. Ich samoocena stanu zdrowia i możliwości samodzielnego wykonywania jakichkolwiek czynności jest zaburzona²¹. Osoby pozostające z seniorami w takiej destruktywnej zależności interpersonalnej doświadczają wyczerpania psychofizycznego²².

Grupa rówieśnicza i relacje rówieśnicze wśród osób w wieku późnej dorosłości

Termin „grupa rówieśnicza” odnosi się do osób, które są w tym samym (lub zbliżonym) wieku, kontaktują się ze sobą i podejmują wspólne wyzwania, mogą na siebie wywierać odczuwalny wpływ²³. Przynależność do określonej grupy rówieśniczej zaspokaja przede wszystkim potrzebę przynależności i akceptacji dla wspólnych wartości, rozumienia otaczającego świata w podobny sposób wynikający ze wspólnoty poglądów i doświadczeń życiowych. Według J. Szczepańskiego²⁴ grupy rówieśnicze pełnią dwie zasadnicze funkcje: normatywną (polega na przejmowaniu od grupy norm, zasad i wzorów zachowania) oraz porównawczą (polegającą na ocenianiu siebie i innych na podstawie standardów obowiązujących w danej grupie).

¹⁹ J. Birtchnell, *Defining dependency*, „British Journal of Medical Psychology”, 1998, nr 61, s. 111–123.

²⁰ R.F. Bornstein, J.J. Cecero, *Deconstructing dependency in a five-factor world: A meta analytic review*, „Journal of Personality Assessment”, 2000, nr 2, s. 324–343.

²¹ R.F. Bornstein, [i in.], *Construct Validity Of relationship profile test: A self-report measure of dependency-detachment*, „Journal of Personality Assessment”, 2003, nr 1, s. 64–74.

²² B. Szluz, *Problemy opiekunów rodzinnych osób z chorobą Parkinsona jako wyzwanie dla pracy socjalnej*, „Praca Socjalna”, 2021, nr 1 s. 97–119.

²³ K. Rigby, *Przemoc w szkole. Jak ją ograniczać. Poradnik dla rodziców i pedagogów*, Kraków 2010.

²⁴ J. Szczepański, *Elementarne pojęcia socjologii*, Warszawa 1970.

W literaturze przedmiotu funkcjonowanie grup rówieśniczych, w tym relacji pomiędzy ich uczestnikami, odnosi się przede wszystkim do dzieci i młodzieży. W licznych publikacjach autorzy podkreślają rolę grup rówieśniczych w rozwoju dzieci i młodzieży, możliwość nabywania przez nie w grupach rówieśniczych kompetencji społecznych, kształtowania osobowości i systemu wartości²⁵. W ramach grup rówieśniczych dochodzi do uczenia się grupowych mechanizmów społecznych, takich jak: przewodnictwo, rywalizacja, podporządkowanie czy współdziałanie dla realizacji określonego celu²⁶.

Postępujące starzenie się społeczeństwa i singularyzacja starości determinują potrzebę większego zainteresowania badaczy relacjami rówieśniczymi wśród osób w wieku późnej dorosłości, powstającymi na bazie relacji sąsiedzkich (głównie dotyczy to „starzejących się” osiedli mieszkaniowych z tzw. wielkiej płyty budowanych w Polsce w latach 70. i 80. XX wieku), jak również nawiązywanymi dzięki uczestnictwu w różnych formach integracji i aktywizacji seniorów w klubach seniora, uniwersytetach trzeciego wieku, w placówkach wsparcia dziennego dla seniorów itp.

Według A. Rose’a²⁷ rosnąca liczba i udział osób starszych oraz ich przestrzenna koncentracja sprzyjają powstawaniu subkultury starości i potęgowaniu sieci relacji społecznych w tej grupie wiekowej. Podobną opinię wyraża M. Niezabitowski²⁸, wskazując, że w wielu miejscowościach w Polsce ukształtowały się enklawy starości, w których osoby w starszym wieku wspierają się wzajemnie w ramach pomocy sąsiedzkiej.

Relacje rówieśnicze wśród osób w wieku późnej dorosłości służą zaspokojeniu coraz szerszego wachlarza ich indywidualnych potrzeb. To przede wszystkim konsekwencja zmiany modelu rodziny i relacji pomiędzy jej członkami oraz autostygmatyzacji osób starszych związanej z wszechobecnym kultem młodości współczesnego świata. Przywoływane już w artykule wyniki badania PolSenior 2 wskazują, że w Polsce osoby starsze coraz częściej prowadzą gospodarstwa domowe jednoosobowo lub z inną osobą w wieku senioralnym²⁹. I choć pozostają w do-

²⁵ J.K. Dijkstra, S. Lindenberg, R. Veenstra, *Beyond the class norm: Bullying Behavior of popular adolescents and its relation to peer acceptance and rejection*, „Journal of Abnormal Child Psychology”, 2008, nr 36, s. 1289–1299; F. Znaniecki, *Socjologia wychowania*, Warszawa 2001, s. 85.

²⁶ E. Aronson, *Człowiek istota społeczna*, Warszawa 2009.

²⁷ A.M. Rose, *The subculture of the aging: a framework for research in social gerontology* [w:] *Older people and their social world*, red. A.M. Rose, W.A. Peterson, Philadelphia 1965.

²⁸ M. Niezabitowski, *Sieci wsparcia i więzi społeczne ludzi starszych. Stan teorii i badań socjologicznych a potrzeby praktyki* [w:] *Sieci wsparcia społecznego jako przejaw integracji i dezintegracji społecznej*, red. J. Grotowska-Leder, Łódź 2008, s. 144–170.

²⁹ *Badanie poszczególnych obszarów stanu zdrowia osób starszych...*, s. 865–886.

brych relacjach z dziećmi i wnukami, *de facto* coraz rzadziej mogą liczyć na wsparcie instrumentalne z ich strony. Sieci relacji sąsiedzkich są w takim przypadku uzupełnieniem (lub alternatywą) dla kontaktów seniora z członkami rodziny w trudnych dla niego codziennych sytuacjach życiowych. Od sąsiadów (również w wieku senioralnym) seniorzy otrzymują wsparcie emocjonalne, instrumentalne i informacyjne³⁰. Rozwój relacji rówieśniczych wśród osób starszych może tłumaczyć także koncepcja *embarrassing encounter*³¹. Dowodzi ona, że seniorzy postrzegają siebie jako „niepasujących” do świata, w którym wszechobecny jest kult młodości i nowoczesnych technologii (a tych seniorzy często nie rozumieją i nie potrafią się nimi posługiwać). Osoby w wieku późnej dorosłości wycofują się z kontaktów w nierówieśniczych kręgach społecznych, które w ich odczuciu mogłyby je postrzegać i naznaczać jako osoby zacofane, nienowoczesne, nudne, nieatrakcyjne. Poczucie bezpieczeństwa, zrozumienia i przynależności dają za to relacje w grupie rówieśniczej, afirmującej podobne wartości.

Relacje rówieśnicze w klubach seniora – metoda badania

Celem badania ankietowego zrealizowanego przez autorkę w kwietniu–maju 2024 roku była ocena relacji rówieśniczych występujących pomiędzy członkami klubów seniora w kontekście zaspokajania wybranych potrzeb społecznych. W badaniu wzięli udział seniorzy – uczestnicy zajęć w klubach seniora w Gdańsku, Gdyni, Kowalach i Kolbudach.

W badaniu użyto standaryzowanego kwestionariusza ankiety obejmującego 25 pytań głównych, 5 pytań uzupełniających oraz 6 pytań metryczkowych. Jako wyjściową dla jego konstrukcji przyjęto poznawczą teorię osobowości, której podstawowe założenia koncentrują się na tym, jak człowiek rozumie świat i siebie samego oraz jak działa w świecie stosownie do tego, jakie ma o nim i o sobie przekonania³². Pomiar przekonań dotyczących funkcjonowania w relacji z innymi osobami o charakterze zwrotnym „inni wobec mnie” – „ja wobec innych” ograniczono wyłącznie do relacji rówieśniczych pomiędzy członkami klubów seniora. Pomiar przekonań dotyczących postaw otoczenia społecznego wobec

³⁰ M. Niezabitowski, *Relacje społeczne ludzi starszych w środowisku zamieszkania – aspekty teoretyczne i empiryczne*, „Acta Universitatis Lodziensis Folia Sociologica”, 2011, nr 38, s. 13–31.

³¹ J.S. Miller, *The social dilemma of the aging leisure participant* [w:] *Older people...*, s. 77–92.

³² P.K. Oleś, K. Drat-Ruszczak, *Osobowość* [w:] *Psychologia*, red. J. Strelau, D. Doliński, Gdańsk 2008, s. 651–764.

jednostki ujęto w dwóch kategoriach: „wsparcie ze strony innych vs obojętność innych” oraz „zagrożenie ze strony innych vs poczucie bezpieczeństwa w relacjach z innymi”. W pomiarze przekonań dotyczących postaw w relacjach jednostki z otoczeniem społecznym również zastosowano dwie kategorie: „działanie na rzecz innych vs egocentryzm” oraz „agresywność vs brak agresji” (tabela 2).

Tabela 2. Konstrukcja kwestionariusza ankiety

Przekonania dotyczące postawy otoczenia społecznego wobec jednostki „inni wobec mnie”	Wsparcie społeczne Vs Obojętność	Wsparcie emocjonalne werbalne i niewerbalne komunikaty generowane ze strony rówieśników w klubach seniora, nakierowane na poprawę samopoczucia i redukcję napięcia jednostki	cztery pytania diagnostyczne
		Wsparcie wartościujące uświadamianie (utwierdzanie przekonań) jednostki o posiadaniu przez nią kompetencji, pełnieniu istotnej roli w grupie, w społeczeństwie	trzy pytania diagnostyczne, w tym dwa odwrotnie diagnostyczne
		Wsparcie instrumentalne udzielanie konkretnej pomocy rzeczowej, finansowej, wsparcia organizacyjnego	dwa pytania diagnostyczne
		Wsparcie informacyjne wymiana informacji, która sprzyja lepszemu zrozumieniu sytuacji	dwa pytania diagnostyczne, w tym jedno odwrotnie diagnostyczne
	Zagrożenie ze strony innych Vs Poczucie bezpieczeństwa w relacjach z innymi	Zagrożenie ze strony rówieśników domniemane obawy odnośnie do nieżyczliwych intencji w relacjach rówieśniczych i poniżania	dwa pytania odwrotne diagnostyczne
		Poczucie bezpieczeństwa i zaufanie otwartość i zaufanie w relacjach z rówieśnikami w klubie seniora	dwa pytania diagnostyczne
Przekonania dotyczące postaw w relacjach jednostki z otoczeniem społecznym „ja wobec innych”	Działanie na rzecz innych Vs Egocentryzm	pozytywne, empatyczne nastawienie do rówieśników, chęć spotykania się poza zajęciami w klubie seniora, działania o charakterze pomocowym, bezinteresowne, gotowość poświęcenia na rzecz innych członków klubu	sześć pytań diagnostycznych, w tym dwa pytania odwrotnie diagnostyczne
	Agresywność Vs Brak agresji	zachowanie skierowane przeciw innym członkom klubu seniora (agresja interpersonalna) lub rzeczom, mogące przybierać formę napaści werbalnej będącej zwykle rezultatem sytuacji frustracyjnej	cztery pytania diagnostyczne, w tym dwa pytania odwrotnie diagnostyczne

Źródło: opracowanie własne.

Odpowiedzi w kwestionariuszu ułożono w czterostopniowej skali Likerta (25 pytań głównych i 3 pytania uzupełniające) oraz w pięciostopniowej skali Likerta (2 pytania uzupełniające). Uzyskane wyniki umożliwiają zatem ocenę przekonań dotyczących poszczególnych kategorii zmiennych. Nie pozwalają jednak na bezpośredni pomiar potrzeb i poziomu ich zaspokojenia, choć – co oczywiste – w dużym stopniu wyrażane przekonania wynikają z poziomu zaspokojenia potrzeb, które stanowiły podstawę wyodrębnienia przyjętych kategorii zmiennych.

W badaniu wzięło udział 88 członków klubów seniora. Zdecydowaną większość stanowiły kobiety (jedynie ośmioro uczestników badania to mężczyźni)³³. Dominowali seniorzy w wieku 70 lat i więcej, z ponad trzyletnim stażem aktywności klubowej.

Tabela 3. Uczestnicy badania ze względu na wiek i płeć

Płeć	Wiek				suma z wierszy
	60–64 lata	65–69 lat	70–74 lata	75 lat i więcej	
Kobiety	6	17	27	30	80
Mężczyźni		2	4	2	8
suma z kolumn	6	19	31	32	88

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 4. Uczestnicy badania ze względu na staż w klubie seniora

Staż w klubie seniora	Liczba uczestników badania	Udział wśród badanych
krócej niż 1 rok	8	2,72%
1–2 lata	11	7,48%
2–3 lata	12	12,24%
ponad 3 lata	57	77,55%
suma z kolumn	88	100%

Źródło: opracowanie własne.

Dwie trzecie uczestników badania to osoby mieszkające samotnie (prowadzące jednoosobowe gospodarstwa domowe). Poczucie osamotnienia towarzyszące *często* i *zawsze* zadeklarowało niemal 28%.

³³ Nadreprezentacja kobiet uczestniczących w badaniu odzwierciedla ogólnopolską specyfikę niskiej frekwencji mężczyzn w wieku senioralnym wśród słuchaczy uniwersytetów trzeciego wieku, w zajęciach w klubach seniora oraz w innych formach aktywności społeczno-kulturalnej. *Sytuacja osób starszych w 2022 r.*, Warszawa–Białystok 2023, s. 56–62.

Tabela 5. Uczestnicy badania ze względu na rodzaj gospodarstwa domowego oraz odczuwanie osamotnienia

P29. Czy mieszka Pan/ Pani sama (prowadzi jednoosobowe gospodarstwo domowe)?	P30. Jak często odczuwa Pani/ Pan osamotnienie?					suma z wierszy
	nigdy	rzadko	niekiedy	często	zawsze	
Tak. Mieszkam sam/ sama.	7	22	13	10	6	58
Nie. Mieszkam z drugą osobą w wieku 60 lat i więcej.	11	11	2			24
Nie. Mieszkam z drugą osobą – młodszą niż 60 lat.		1				1
Nie. Mieszkam z kilkoma innymi osobami w różnym wieku.	2		2	1		5
suma z kolumn	20	34	17	11	6	88

Źródło: opracowanie własne.

Ze względu na ograniczone ramy niniejszego opracowania oraz jego cel główny w dalszej części analizie zostały poddane jedynie te odpowiedzi, których respondenci udzielili na pytania odnoszące się do ich przekonań dotyczących postaw otoczenia społecznego wobec jednostki.

Ocena otrzymywanego w grupie rówieśniczej wsparcia społecznego

Relacje z innymi ludźmi dostarczają jednostce wsparcia społecznego. W literaturze przedmiotu definiuje się je w dwóch ujęciach: strukturalnym (ilościowym) oraz funkcjonalnym (jakościowym)³⁴. Osadzenie w relacjach zapewnia poczucie bezpieczeństwa, przynależności, zintegrowania z innymi, akceptacji, wpływa na dobre samopoczucie. Ponadto wsparcie społeczne może wiązać się z procesem wymiany określonych dóbr i wzajemnego świadczenia usług. Na potrzeby artykułu przyjęto czterowymiarową klasyfikację wsparcia społecznego, jakie senior może otrzymywać w grupie rówieśniczej³⁵:

³⁴ Z. Jaworowska-Oblój, B. Skuza, *Pojęcie wsparcia społecznego i jego funkcje w badaniach naukowych*, „Przegląd Psychologiczny”, 1986, t. 29, nr 3, 733–745; Z. Dołęga, *Wsparcie społeczne jako społeczny kontekst rozwoju w okresie dorastania*, „Prace Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Częstochowie, Seria Psychologia”, 2000, z. 8, s. 25–32.

³⁵ H. Sęk, *Wsparcie społeczne – co zrobić, żeby stało się pojęciem naukowym. Ustalenia terminologiczne i metodologiczne*, „Przegląd Psychologiczny”, 1986, nr 329, s. 791–800.

- wsparcie emocjonalne – polegające na dawaniu komunikatów werbalnych i niewerbalnych potwierdzających przynależność jednostki do grupy rówieśniczej, wzajemną sympatię jej członków, współuczestnictwo w realizacji zadań, nakierowane na poprawę samopoczucia i redukcję napięcia jednostki, dających poczucie bezpieczeństwa,
- wsparcie wartościujące – polegające na dawaniu komunikatów werbalnych i niewerbalnych potwierdzających wartość i ważność jednostki w grupie rówieśniczej,
- wsparcie instrumentalne – dostarczanie konkretnej pomocy i wsparcia, w tym wsparcia psychicznego,
- wsparcie informacyjne – polegające na przekazywaniu informacji, w tym dotyczących sposobu radzenia sobie z rozwiązywaniem określonych problemów, udzielaniu rad.

Tabela 6. Ocena przekonań na temat uzyskiwanego wsparcia społecznego w podziale na wybrane kategorie

Podkategorie	Liczba pytań w kwestionariuszu (łącznie liczba odpowiedzi)	Udział ocen 1 – nie otrzymuje wsparcia	Udział ocen 2 – raczej nie otrzymuje wsparcia	Udział ocen 3 – raczej otrzymuje wsparcie	Udział ocen 4 – otrzymuje wsparcie
Wsparcie emocjonalne	4 (352)	10,80%	8,24%	16,19%	64,77%
Wsparcie wartościujące	3 (264)	15,91%	14,02%	23,11%	46,97%
Wsparcie instrumentalne	2 (176)	3,98%	2,84%	14,77%	78,41%
Wsparcie informacyjne	2 (176)	14,77%	7,39%	18,18%	59,66%

Źródło: opracowanie własne.

Największy udział (78,41%) ocen jednoznacznie potwierdzających przekonanie seniorów o otrzymywaniu wsparcia społecznego w grupie rówieśniczej stwierdzono w kategorii wsparcie instrumentalne. W kwestionariuszu ankiety w ramach tej kategorii uczestnicy badania dokonywali oceny dostępności wsparcia ze strony innych uczestników klubów seniora w dwóch formach: pomoc w zrobieniu zakupów lub organizacji transportu do lekarza, gdyby zaszła taka potrzeba, oraz wsparcia drobną pożyczką finansową w sytuacji, gdyby zabrakło komuś pieniędzy w czasie wspólnych wyjść/wyjazdów klubowych. I choć uzyskane oceny różnią się w poszczególnych grupach wieku oraz ze względu na staż w klubie, co do zasady ponad 90% wszystkich respondentów wyraża przekonanie, że „raczej otrzymuje” lub „otrzymuje wsparcie” w tym zakresie.

Tabela 7. Ocena przekonań na temat otrzymywania wsparcia instrumentalnego ze strony rówieśników z klubu seniora według wieku oraz stażu uczestnika badania w klubie seniora

		1 – nie otrzymuje wsparcia	2 – raczej nie otrzymuje wsparcia	3 – raczej otrzymuje wsparcie	4 – otrzymuje wsparcie
		[% w danej grupie]			
wiek	60–64 lata	0,00	8,33	25,00	66,67
	65–69 lat	7,89	0,00	21,05	71,05
	70–74 lata	1,61	1,61	16,13	80,65
	75 lat i więcej	4,69	4,69	7,81	82,81
staż w klubie	krócej niż 1 rok	0,00	12,50	18,75	68,75
	1–2 lata	0,00	0,00	18,18	81,82
	2–3 lata	12,50	0,00	8,33	79,17
	ponad 3 lata	3,51	2,63	14,91	78,95

Źródło: opracowanie własne.

Z kolei najmniejszy udział (46,97%) ocen jednoznacznie potwierdzających przekonanie o otrzymywaniu wsparcia społecznego stwierdzono w kategorii wsparcie wartościujące. W kwestionariuszu ankiety w ramach tej kategorii uczestnicy badania dokonywali oceny dwóch wymiarów: postrzegania własnej osoby przez innych jako lubianego członka społeczności klubowej oraz postrzegania własnej osoby przez innych jako osoby godnej zaufania, do której inni zwracają się o opinię i radę. Najwięcej ocen informujących o braku wsparcia wartościującego wskazały osoby z najstarszej grupy wieku (35,41% – zagregowane odpowie-

dzi 1 – „nie otrzymuje wsparcia” oraz 2 – „raczej nie otrzymuje wsparcia”), a także mające najdłuższy staż w klubie (33,92% – zagregowane odpowiedzi 1 – „nie otrzymuje wsparcia” oraz 2 – „raczej nie otrzymuje wsparcia”).

Tabela 8. Ocena przekonań na temat otrzymywania wsparcia wartościującego ze strony rówieśników z klubu seniora według wieku oraz stażu uczestnika badania w klubie seniora

		1 – nie otrzymuje wsparcia	2 – raczej nie otrzymuje wsparcia	3 – raczej otrzymuje wsparcie	4 – otrzymuje wsparcie
		[% w danej grupie]			
wiek	60–64 lata	11,11	22,22	38,89	27,78
	65–69 lat	10,53	5,26	19,30	64,91
	70–74 lata	15,05	17,20	21,51	46,24
	75 lat i więcej	20,83	14,58	23,96	40,63
staż w klubie	krócej niż 1 rok	4,17	16,67	33,33	45,83
	1–2 lata	9,09	9,09	27,27	54,55
	2–3 lata	13,89	13,89	19,44	52,78
	ponad 3 lata	19,3	14,62	21,64	44,44

Źródło: opracowanie własne.

Co najmniej trzy przyczyny determinują znaczny udział negatywnych ocen w zakresie otrzymywania wsparcia wartościującego wśród uczestników badania reprezentujących najstarsze grupy wieku. Po pierwsze, potrzeba bycia użytecznym, tj. bycia osobą aktywną, działającą na rzecz innych, co daje poczucie uznania i szacunku. Zmniejszającą się z powodu wieku i stanu zdrowia samodzielność oraz ekspresyjność w relacjach interpersonalnych prowadzą do coraz częstsze doświadczenia przez najstarszych wiekiem seniorów bycia biorcami wsparcia ze strony osób młodszych. W konsekwencji wpływa to na obniżenie samooceny, w tym postrzegania siebie jako osoby mało ważnej w funkcjonowaniu grupy rówieśniczej³⁶. Po drugie, osoby najstarsze są najbardziej

³⁶ M. Jarosz, *Psychologiczny wymiar starości. Ekspertyza*, Zadanie pn. *Świat na miarę seniora – sytuacja osób starszych w Polsce*, finansowane ze środków Ministra Edukacji i Nauki na podstawie Umowy nr MEiN/2023/DPI/2077; S. Steuden, *Psychologia starzenia się i starości*, Warszawa 2011.

narażone na trudności w przystosowywaniu się do przeobrażeń cywilizacyjnych, juvenizmu i filozofii młodości lansowanej przez *mass media*. Najsilniej odczuwają społeczną ignorancję dla tzw. mądrości życiowej osób dojrzałych, zanik kultury autorytetu i szacunku dla osób w starszym wieku. Tracą wiarę w siebie i odczuwają bezwartościowość³⁷. I wreszcie, wraz z przejściem na emeryturę aspiracje związane z aktywnością zawodową i uznaniem w grupie pracowniczej zostają zastąpione zapotrzebowaniem na akceptację i uznanie w rodzinie oraz grupie rówieśniczej. Wraz z wiekiem seniorzy coraz bardziej manifestują potrzebę skupiania uwagi innych osób na sobie, doceniania podejmowanych przez siebie nawet mało znaczących działań. Są bardzo czuli i wrażliwi na wszelkie przejawy akceptacji lub jej braku, głęboko przeżywają brak szacunku i empatii³⁸.

Ocena zagrożenia ze strony innych a poczucie bezpieczeństwa w relacjach rówieśniczych seniorów

Potrzeba bezpieczeństwa jest jedną z podstawowych w hierarchii życiowych potrzeb człowieka. Dla osób w starszym wieku wydaje się mieć jeszcze większe znaczenie niż dla osób reprezentujących młodsze grupy wieku³⁹. Pozostawanie w relacjach interpersonalnych może wzmacniać poczucie bezpieczeństwa lub wywoływać lęk, niepokój, obawy.

W badaniu poddano weryfikacji przekonania dotyczące relacji wynikających pierwotnie z potrzeby bezpieczeństwa, a wtórnie z doświadczeń w relacjach seniorów z rówieśnikami w klubach seniora. 64,21% uczestników badania nie odczuwa zagrożenia ze strony rówieśników, a 66,04% deklaruje poczucie zaufania do innych uczestników zajęć klubowych (zagregowane odpowiedzi *zgadzam się i raczej zgadzam się*) – tabela 9. Ocenę odczuwania zagrożenia w grupie rówieśniczej zawężono w badaniu do potencjalnego doświadczania dwóch form urazu psychicznego ze strony innych: wyśmiewania (upokorzenia) przez rówieśników i pomawiania, tj. mówienia nieprawdy na temat danej osoby. Z kolei oceny odczuwanego zaufania uczestnicy badania dokonywali, odpowiadając w kwestionariuszu ankiety na dwa pytania dotyczące gotowości do rozmowy i dzielenia się swoimi problemami z rówieśnikami w klubie seniora.

³⁷ B. Truchlińska, *Myśl antropologiczno-aksjologiczna* Viktora E. Frankla, „Parerga”, 2005 nr 2, s. 138.

³⁸ E. Trafiałek, *Polska starość w dobie przemian*, Katowice 2002, s. 108.

³⁹ R. Jakubczak, J. Flis, *Bezpieczeństwo narodowe Polski w XXI wieku. Wyzwania i strategie*, Warszawa 2006, s. 15.

Tabela 9. Ocena przekonań dotyczących bezpieczeństwa w grupie rówieśniczej w podziale na wybrane kategorie

Podkategorie	Liczba pytań w kwestionariuszu (łącznie liczba odpowiedzi)	Udział ocen 1 – nie zgadzam się	Udział ocen 2 – raczej nie zgadzam się	Udział ocen 3 – raczej zgadzam się	Udział ocen 4 – zgadzam się
Zagrożenie ze strony innych	2 (176)	41,48%	22,73%	11,93%	23,86%
Poczucie bezpieczeństwa i zaufanie	2 (176)	16,48%	16,48%	20,45%	45,59%

Źródło: opracowanie własne.

Poczucie bezpieczeństwa w grupie rówieśniczej kształtują przede wszystkim normy grupowe. Stanowią dla jej członków określony układ odniesienia, który wywiera silny wpływ na sposób postrzegania i wartościowania innych osób, zjawisk i zachowań członków grupy⁴⁰. W przypadku grup rówieśniczych tworzonych w ramach klubów seniora przynależność jest dobrowolna, ale warunkowana oświadczeniem przestrzegania zasad pracy klubu zawartych w regulaminie. W grupach rówieśniczych normy grupowe mogą narzucać negatywne zachowania, np. wrogość, złe traktowanie konkretnych osób⁴¹. W klubach seniora, poza silnym systemem kontroli społecznej wywieranej przez grupę rówieśniczą, występują regulatory zewnętrzne w postaci zapisów regulaminowych i bezpośrednich interwencji koordynatorów klubów, zapobiegające zachowaniom naruszającym poczucie bezpieczeństwa uczestników ze strony innych członków grupy rówieśniczej.

Uzyskane wyniki (poczucie bezpieczeństwa i zaufania na poziomie odpowiednio 64% i 67%) skłaniają autorkę do przeprowadzenia dalszej, pogłębionej analizy specyfiki grup rówieśniczych osób w wieku późnej dorosłości w klubach seniora i dynamiki relacji pomiędzy nimi. Poczucie

⁴⁰ R.B. Woźniak, *Mikrosocjologia edukacji w zarysie*, Toruń 2012, s. 283; S. Mika, *Psychologia społeczna*, Warszawa 1984, s. 389.

⁴¹ K. Rigby, *op.cit.*

bezpieczeństwa i zaufania do/wśród rówieśników – zadeklarowane przez uczestników badania – jest bowiem niższe niż poziom odczuwanego bezpieczeństwa i zaufania w relacjach z innymi deklarowany przez osoby w wieku 60 lat i więcej, m.in. w badaniu spójności społecznej z 2018 roku⁴² (powyżej 85%).

Zakończenie

Choć w polityce senioralnej jednym z głównych priorytetów jest wzmacnianie relacji międzypokoleniowych, w codziennym funkcjonowaniu rosnącej subpopulacji osób starszych istotne znaczenie mają relacje rówieśnicze. Funkcjonowanie w grupie rówieśniczej zaspokaja przede wszystkim potrzebę przynależności i akceptacji dla wspólnych wartości, rozumienia otaczającego świata w podobny sposób wynikający ze wspólnoty poglądów i doświadczeń życiowych. W konsekwencji zachodzących zmian demograficznych i społecznych coraz częściej powstają enklawy zamieszkiwane wyłącznie lub głównie przez osoby starsze, które wzajemnie wspierają się w ramach pomocy sąsiedzkiej. Relacje rówieśnicze osób w wieku późnej dorosłości często kompensują im brak lub ograniczone związki rodzinne oraz utracone po przejściu na emeryturę relacje zawodowe.

Do udziału w badaniu zaproszono uczestników zajęć w klubach seniora z Gdańska, Gdyni, Kowal i Kolbud. Większość badanych to osoby prowadzące jednoosobowe gospodarstwa domowe. Relacje rówieśnicze stanowią dla nich istotne źródło wsparcia społecznego. Uczestnicy badania pozytywnie ocenili otrzymywane wsparcie instrumentalne (93,18% – odpowiedzi „otrzymuje wsparcie” i „raczej otrzymuje wsparcie”) i wsparcie emocjonalne (80,97% – odpowiedzi „otrzymuje wsparcie” i „raczej otrzymuje wsparcie”). Nieco rzadziej pozytywnie ocenili uzyskiwanie wsparcia informacyjnego i wartościującego (77,84% i 70,08% – odpowiedzi „otrzymuje wsparcie” i „raczej otrzymuje wsparcie”). W ocenie ponad 60% badanych relacje rówieśnicze dostarczają poczucia bezpieczeństwa i pozwalają realizować swoje aktywności w warunkach wzajemnego zaufania.

Dostępna literatura przedmiotu w zakresie relacji rówieśniczych odnosi się przede wszystkim do relacji rówieśniczych w grupach młodzieżowych. W tym sensie zrealizowane przez autorkę badanie wpisuje się w lukę badawczą dotyczącą relacji rówieśniczych pomiędzy

⁴² *Jakość życia i kapitał społeczny w Polsce. Wyniki badania spójności społecznej 2018*, Warszawa 2020, s. 62–69, s. 159–173.

osobami w wieku późnej dorosłości. Ze względu na rosnącą liczbę i udział w populacji ogółem osób starszych, rozluźnianie się więzi rodzinnych i kompensowanie ich relacjami sąsiedzkimi, rówieśniczymi podjęta w artykule problematyka warta jest dalszego, pogłębionego badania, uwzględniającego nie tylko osoby już funkcjonujące w grupach rówieśniczych (kluby seniora), lecz także znacznie wychodzącego poza aglomeracje miejskie.

Bibliografia

- Argyle M., *Psychologia szczęścia*, Wrocław 2004.
- Aronson E., *Człowiek istota społeczna*, Warszawa 2009.
- Arystoteles, *Dzieła wszystkie*, t. 5, *Etyka nikomachejska*, Księga IX, 1169b, s. 272, Warszawa 1996.
- Badanie poszczególnych obszarów stanu zdrowia osób starszych, w tym jakości życia związanej ze zdrowiem*, red. P. Błędowski, T. Grodzicki, M. Mossakowska, T. Zdrojewski, Warszawa 2021.
- Birtchnell J., *Defining dependency*, "British Journal of Medical Psychology", 1998, nr 61.
- Błędowski P., *Sytuacja ekonomiczna i potrzeby opiekuńcze osób starszych w Polsce*, „Polityka Społeczna”, 2011, nr 4.
- Bornstein R.F., Cecero J.J., *Deconstructing dependency in a five-factor world: A meta analytic review*, "Journal of Personality Assessment", 2000, nr 2.
- Bornstein R.F., [i in.], *Construct Validity Of relationship profile test: A self report measure of depency-detachment*, "Journal of Personality Assessment", 2003, nr 1.
- Bowling A., *A Taxonomy and Overview of Quality of Life [w:] Models of Quality of Life: A Taxonomy and Systematic Review of the Literature*, red. J. Brown, A. Bowling, T. Flynn, Sheffield 2004.
- Carstensen I., *Selectivity theory: social activity in life span context*, „Annual Review of Gerontology and Geriatrics”, 1991, nr 11.
- Czekanowski P., *Rodzina w życiu osób starszych i osoby starsze w rodzinie [w:] Polska starość*, red. B. Synak, Gdańsk 2002.
- Dijkstra J.K., Lindenberg S., Veenstra R., *Beyond the class norm: Bullying Behavior of popular adolescents and its relation to peer acceptance and rejection*, "Journal of Abnormal Child Psychology", 2008, nr 36.
- Dołęga Z., *Wsparcie społeczne jako społeczny kontekst rozwoju w okresie dorastania*, „Prace Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Częstochowie, Seria Psychologia”, 2000, z. 8.
- Erikson E.H., *Dzieciństwo i społeczeństwo*, Poznań 1997.
- Gabriel Z., Bowling A., *Quality of Life in Old Age From the Perspectives of Older People [w:] Growing Older: Quality of Life in Old Age*, red. A. Walker, C. Hagan Hennessy, Maidenhead 2004.
- Gałęska U., *Przeobrażenia więzi rodzinno-społecznych w rodzinie XXI wieku*, „Wychowanie w Rodzinie”, 2015, t. XI.
- Hall C.S., Lindzey G., *Teorie osobowości*, Warszawa 2001.
- Jakość życia i kapitał społeczny w Polsce. Wyniki badania spójności społecznej 2018*, Warszawa 2020.

- Jakubczak R., Flis J., *Bezpieczeństwo narodowe Polski w XXI wieku. Wyzwania i strategie*, Warszawa 2006.
- Jarosz M., *Psychologiczny wymiar starości. Ekspertyza, Zadanie pn. Świat na miarę seniora – sytuacja osób starszych w Polsce*, finansowane ze środków Ministra Edukacji i Nauki na podstawie Umowy nr MEiN/2023/DPI/2077.
- Jaworowska-Oblój Z., Skuza B., *Pojęcie wsparcia społecznego i jego funkcje w badaniach naukowych*, „Przegląd Psychologiczny”, 1986, t. 29, nr 3.
- Maslow A., *Motywacja i osobowość*, Warszawa 1990.
- McClusky H.Y., *Education for Aging. The Scope and the Field and Perspective for the Future* [w:] *Learning for Aging*, Adult Education Association of the U.S.A., red. S.M. Grabowski, M.D. Mason, Washington 1973.
- Merton R.K., *Teoria socjologiczna i struktura społeczna*, Warszawa 2002.
- Mika S., *Psychologia społeczna*, Warszawa 1984.
- Miller J.S., *The social dilemma of the aging leisure participant* [w:] *Older people and their social world*, red. A.M. Rose, W.A. Peterson, Philadelphia 1965.
- Niezabitowski M., *Relacje społeczne ludzi starszych w środowisku zamieszkania – aspekty teoretyczne i empiryczne*, „Acta Universitatis Lodzensis Folia Sociologica”, 2011, nr 38.
- Niezabitowski M., *Sieci wsparcia i więzi społeczne ludzi starszych. Stan teorii i badań socjologicznych a potrzeby praktyki* [w:] *Sieci wsparcia społecznego jako przejaw integracji i dezintegracji społecznej*, red. J. Grotowska-Leder, Łódź 2008.
- Oleś P.K., *Wprowadzenie do psychologii osobowości*, Warszawa 2003.
- Oleś P.K., Drat-Ruszczak K., *Osobowość* [w:] *Psychologia*, red. J. Strelau, D. Doliński, Gdańsk 2008.
- Pinker S., *Efekt wioski. Jak kontakty twarzą w twarz mogą uczynić nas zdrowszymi, szczęśliwszymi i mądrzejszymi*, Kielce 2015.
- Polityka społeczna wobec osób starszych 2030. Bezpieczeństwo – Uczestnictwo – Solidarność, Uchwała nr 161 Rady Ministrów z dnia 26 października 2018 (M.P. 2018, poz. 1169).
- Regulska A., *Przeobrażenia w modelu i funkcjach rodziny na przestrzeni XIX–XX wieku*, „Studia nad Rodziną”, 2011, nr 15/1–2.
- Rejter M., *Potrzeby i marzenia seniorów jako czynniki pomyślnego starzenia się*, „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Oeconomica”, 2020, nr 6.
- Rigby K., *Przemoc w szkole. Jak ją ograniczyć. Poradnik dla rodziców i pedagogów*, Kraków 2010.
- Rose A.M., *The subculture of the aging: a framework for research in social gerontology* [w:] *Older people and their social world*, red. A.M. Rose, W.A. Peterson, Philadelphia 1965.
- Rymaszevska J., Szmigiel A., *Potrzeby osób w starszym wieku – definicje i narzędzia oceny*, „Psychogeriatria Polska”, 2008, nr 2.
- Sęk H., *Wsparcie społeczne – co zrobić, żeby stało się pojęciem naukowym. Ustalenia terminologiczne i metodologiczne*, „Przegląd Psychologiczny”, 1986, nr 329.
- Spyrka-Chlipała R., *Uwarunkowania i struktura potrzeb życiowych seniorów*, „Roczniki Teologiczne”, 2014, nr 61.
- Steuden S., *Psychologia starzenia się i starości*, Warszawa 2011.
- Synak B., *Ludzie starzy w warunkach transformacji ustrojowej*, Gdańsk 2000.
- Sytuacja osób starszych w 2022 r.*, Warszawa–Białystok 2023.
- Szczepański J., *Elementarne pojęcia socjologii*, Warszawa 1970.

- Szluz B., *Problemy opiekunów rodzinnych osób z chorobą Parkinsona jako wyzwanie dla pracy socjalnej*, „Praca Socjalna”, 2021, nr 1.
- Trafialek E., *Polska starość w dobie przemian*, Katowice 2002.
- Turner J.H., *Struktura teorii socjologicznej*, Warszawa 2004.
- Waldinger R., Schulz M., *What the longest study on human happiness found is the key to a good life. The Harvard Study of Adult Development has established a strong correlation between deep relationships and well-being. The question is, how does a person nurture those deep relationships?*, The Atlantic, <https://www.theatlantic.com> (19.01.2023).
- Woźniak R.B., *Mikrosocjologia edukacji w zarysie*, Toruń 2012.
- Znaniński F., *Socjologia wychowania*, Warszawa 2001.

Peer relations among late adulthood people. Experiences of class participants in senior clubs operating in the metropolitan area of Gdańsk-Gdynia-Sopot

Abstract

The article assesses the role of peer relationships among people in late adulthood, including the context of meeting the basic needs of seniors. The study used a standardized survey questionnaire consisting of 25 main questions and 11 supplementary questions. The study participants were 88 seniors attending senior clubs operating in the Gdańsk-Gdynia-Sopot Metropolitan Area. The study participants expressed a clear belief in the important role of peer relationships as providing them with social support. In particular, instrumental and emotional support.

Keywords: peer relationships, late adulthood, aging society